

Pohjois-Vienan tikutušmallit

Mari Rajamaa

Itä-Suomen yliopisto, Avoin yliopisto

Näkökulmia karjalaiseen perinnekulttuuriin, kevät 2023

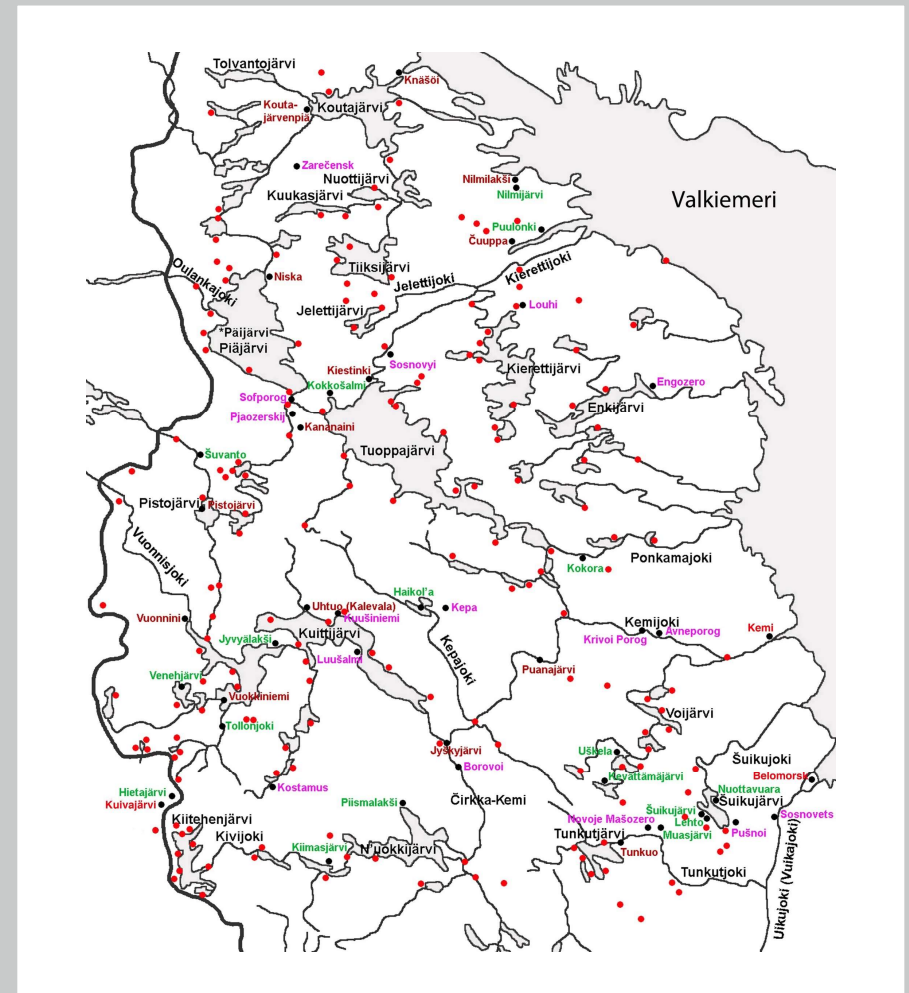
Käyttö opetusmateriaalina ja omistusoikeus

- Tuotostani voidaan käyttää opetusmateriaalina tulevassa opetuksessa.
- Omistusoikeus säilyy kirjoittajalla.
- Kuvien käyttö ja kopioiminen ilman lupaa on kielletty.
- Onttoni Miihkalin äidin Marfa Karvosen neulemallikuvien käyttö on sallittu Finnan ohjeen mukaisesti.

Pohjois-Vienan kylät

- Vienan Karjalan pohjoisosan kylät sijaitsevat Kuusamon korkeudella nykyisen Venäjän alueella.
  - **Oulanka, Kiestinki ja Pistojärvi** sekä Murmanskin alueen karjalaiskylät
- Kartassa näkyvät elävät kylät on merkitty **punaisella**, Neuvostoliiton aikana perustetut metsäkeskukset **violetilla**, kesäasutuspaikkakunnat **vihreällä**, kokonaan kadonneet kylät **punaisella pisteellä**.

10.2.2023

Mari Rajamaa

Kartta: Karlova 2023.

Taustaa

- Vienankarjalaiset naiset tikuttivat eli kutoivat tai neuloivat melkein aina kun se oli mahdollista: kävellessään marjastamaan, istuessaan veneessä tai muiden töiden lomassa.
- Tytöt opettelivat tikuttamaan jo lapsena.
- Karjalaiset nuoret neidot tikuttivat kirjokintaita eli kuviolapasia myös kapioihinsa, joita säilytettiin arkuissa tai lippaissa.
- Karjalaiset käyttivät arkisin yksivärisiä lapasia tai kintaita.
- Juhlalapaset tikutettiin kirkasvärisistä villalangoista, ja ne kuvioitiin koristeellisesti.
- Suosittuja väriyhdistelmiä olivat ennen vanhaan puna-vihreä, sini-keltainen, musta-punainen.

Tikutušmallien merkityksistä

- Kuvioilla on oma symboliikkansa, joka viittaa esimerkiksi Vienan alueisiin.
- Tikutušmalleilla oli lisäksi erilaisia, kantajaansa suojelevia merkityksiä.
- Pohjoisvienalaisten kuvioden merkitykset ovat kuitenkin unohtuneet ajan saatossa.
  - Tätä olisi hyvä tutkia lisää.
- Esimerkkejä karjalaisten kuvioden merkityksistä:
  - Kala: auringon ja hedelmällisyyden symboli
  - Vinoneliö: elämän puu
  - Risti: tuli ja aurinko
  - Lemmenlehdet: lempi- ja naimaonnen symboli

Kokkosalmi, Kiestinki

- Vienankarjalainen kirjailija ja opettaja Onttoni Miihkali (Mikko Karvonen) lähetti 1930-luvulla äitinsä Marfa Petrovna Karvosen (o.s. Marttinen) tikuttamia mallitilkkuja Kotiliesilehteen.
- Nykyään mallit ovat Suomen kansallismuseon Suomalais-ugrilaisissa kokoelmissa.
- Marfa Karvonen oli syntynyt 6.7.1884 Kiestingin Kokkosalmen kylässä.
- Hän oli tunnettu vienankarjalaisen perinteen taitaja.
- Suomessa Marfa Karvonen eli Suomussalmen Kuivajärven kylässä.
- Mallien langat ovat räikeänväriset, koska Suomussalmen Kuivajärvellä ei ollut muunlaisia saatavissa, mutta kuosit ja niiden nimitykset ovat vanhoja.
  - Vas. Tavalliset sahanhampahat
  - Oik. Pienet plaskaset

Kuvat: Onttoni Miihkali. Suomen kansallismuseo. Suomalais-ugrilaiset kokoelmat.

Ontto Miihkalin äidin Marfa Karvosen tikutušmallit

1. Äkkimutkat
2. Suuren ja pienen hiiren jälet" ("puseron helma")
3. Pienet plaskaset
4. Smuakkuset ("puseron helma")
5. Väärät sahanhampahat
6. Suuret plaskaset ("puseron helma")
7. Kohtasahan hampahat
8. Hiiren kirjat
9. Tavalliset vinokirjat
10. Kohtavinokirjat
11. Tavalliset hiirenkirjat
12. Tavalliset sahanhampahat
13. Vinosahan hampahat

- **Tekijä:** Onttoni Miihkali
- **Kokoelma:** Suomalais-ugrilaiset kokoelmat
- **Organisaatio:** Suomen kansallismuseo
- **Valmistusaika:** 1933
- Kaikki mallit:
- <https://www.finna.fi/Search/Results?lookfor=onttoni+miihkali+neulemalli&type=AllFields>

Suvanto, Pistojärvi

- Jenni Rajamaa (o.s. Rotonen) syntyi 16.1.1901 Pistojärven Suvannon kylässä.
- Suomessa Jenni Rajamaa eli Pudasjärvellä.
- Hänen jäämistöstään löytyi hyvin säilyneitä, kirkkaanvärisestä langasta tikutettuja kirjokintaita, joissa on käytetty pohjoisvienalaisia malleja
  - Vas. "Tavalliset sahanhampahat"
  - Oik. "Äkkimutkat"

10.2.2023

Kuvat: Anja Suvannon kotiarkisto.

Mari Rajamaa

Närhilä/Kiimasvaara, Pistojärvi

- Katri Suvanto (Jekaterina Moisejeff) syntyi 1919 Pistojärven Närhilässä eli Kiimasvaarassa.
- Suomessa Katri Suvanto asui ensin Ranualla ja naimisiin mentyään Pudasjärvellä.
- Hän tikutti lahjaksi lapsilleen ja lapsenlapsilleen lapasia, joissa on käytetty tähtimallia. Oikealla ylhäällä sini-valkoiset lapaset ovat Katri Suvannon tikuttamat.
  - Kämmenpuolella on käytetty tikutusmallia “Pienet plaskaset”.
- Tähtimallia on käytetty myös saamelaisissa kirjoituissa lapasissa.
  - Esimerkiksi Saamelaismuseum Siidan kaupassa on myynnissä Saamen käsitöiden artisaani Ritva Tammelan neulomia tähtilapasia, joiden malli on saatu Inarijoella eläneeltä perheeltä. Samansuuntaisia tähtikuvioita käytetään myös muun muassa Utsjoen ja Norjan alueilla.
  - Oikealla alhaalla puna-valkoiset lapaset ovat Ritva Tammelan neulomat.

Kuva: Mari Rajamaan kotiarkisto

Kuva: Siida Shop

Sovellutukset

- Anja Suvannon (s. 1943) äiti Katri Suvanto (Jekaterina Moisejeff) oli Vienan Karjalan pakolainen (ks. Edellä).
- Anja Suvanto tikuttaa itse soveltamiaan pohjoisvienalaismalleja nykyajan ostolangoista tämän ajan tarpeisiin.
- Kuvassa Anja Suvannon tikuttamissa kirjokintaissa on käytetty kiesticiläistä mallia, jolle hän on antanut nimen "Aita".
- Alkuperäinen malli oli Kiestingistä saaduissa sukissa.

Kuva: Mari Rajamaan kotiarkisto

Pieni tikutuššanašto (vienankarjala–suomi)

alašet - aluslapaset

kauniskirjani – kauniisti koristeltu, kirjottu

kesselikirja – eräs koristekuvio

kinnaš – kinnas, lapanen

kirja – koriste, kirjonta, kuvio

kirjavarsi - kirjavavartinen

kirjokinnaš – kuviolapanen, kuviokinnas, kirjokinnas

lanka – lanka

lemmenlehdet – eräs koristekuvio

minetka - kynsikäs

niekluo – neuloa tav. kinnasneulalla mutta myös puikoilla; kutoa verkkoa

plaskaset – eräs koristekuvio

rantu - raita

rihma - lanka

ristikirjani – raidallinen

šahan hampahat – sahalaita (eräs koristekuvio)

smuakkuset – eräs koristekuvio

šormikaš - sormikas

šukka – sukka

tikkuri - neulepusero

tikuttaja – neuloja

tikuttamini - neulominen

tikuttua – kutoa (sukka)puikoilla

tikutuš – neule(työ)

tikutuštikku – (sukka)puikko

villa – villa

villalanka - villalanka

villani - villainen

väri – väri

värini - värinen

Lähdeluettelo

- Sähköposti: Airola, S. 17.1.2022. Tiedustelu tähtilapasten kuvion taustasta.
- Teos: Blomstedt, Y. & Sucksdorff, V. 1901. Karjalaisia rakennuksia ja koristemuotoja keskisestä Venäjän Karjalasta. Edellinen osa. Selittelevä kansatieteellinen tutkimus keskisestä Venäjän-Karjalasta. Suomen Muinaismuistoyhdistys. Helsinki.
- Elektroninen media: Hänninen, E. 2016. Muistoja, mielikuvia ja muuttuvaa kulttuuria. Vienankarjalaisen kulttuurin merkitys sukujuuriltaan vienalaisille ja kulttuuriaktiiveille 2010-luvun Suomessa. Oulun yliopisto. Kulttuuriantropologia. Pro gradu. Internet <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201609152788.pdf>
- Luentotallenne: Jääskeläinen, L. 2023: Perinteen lumo – Karjalan kansojen perinteisistä vaatteista – sanoin ja kuvin. [Katso Luento 3.2.2023 | Microsoft Stream \(Classic\)](#)
- Luentomateriaali: Karlova, O. 2023: Vienankarjalan keskustelukurssi. Ensimmäinen luento 10.1.2023. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu.
- Elektroninen media: Miihkali, O. 1933. Vienankarjalaiset neulemallit. Suomen kansallismuseo. Suomalais-ugrilaiset kokoelmat. Internet. <https://www.finna.fi/Search/Results?lookfor=onttoni+miihkali+neulemalli&type=AllFields>
- Artikkel: Spitsina, M. 21.2.2028. Villani lämpö suojeleu pakkašešta. Oma Mua No 07 (1397), 11.
- Haastattelut: Suvanto, A. 12.3.2018 ja 9.1.2023. Pohjois-Vienan tikutušmallit.
- Artikkel: Taivalkoski, M. 6.11.2008. Vienankarjalaisia ”tikutuksia” kirjastossa. Iijokiseutu Nro 86, 12.